

N:o 81.

Kungl. Maj:ts nådiga proposition till Riksdagen med förslag till lag angående förordnande af rättegångsbiträde åt häktad; gifven Stockholms slott den 19 februari 1904.

Under åberopande af bilagda i statsrådet och högsta domstolen förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed, jämlikt § 87 regeringsformen, föreslå Riksdagen att antaga härvid fogade förslag till lag angående förordnande af rättegångsbiträde åt häktad.

Kungl. Maj:t förblifver Riksdagen med all kungl. nåd och ynnest städse välbevågen.

OSCAR.

Ossian Berger.

Förslag

till

Lag

angående förordnande af rättegångsbiträde åt häktad.

Häri genom förordnas som följer:

1 §.

Äskar någon, som hålles häktad såsom misstänkt för brott, hjälp i rättegången, och säger han sig ej själf kunna biträde anskaffa, förordne Konungens befallningshafvande lämplig person att honom vid rätten biträda. Kommer den, som till biträde förordnats, ej vid rannsakningen tillstådes, eller framställles först vid rätten begäran om biträde, varde biträde af rätten förordnad, om lämplig person finnes att tillgå. Ej må den omständigheten att biträde ej kan af rätten anskaffas utgöra hinder mot rannsakingens företagande. Innan biträde blifvit i målet hörddt, må dock icke, mot den häktades bestridande, slutligt utslag af rätten meddelas.

2 §.

Vill häktad ej såsom rättegångsbiträde använda den, som därtill förordnats, äger han ej ånyo förordnande påkalla, där ej rätten finner honom hafva giltig anledning att med den förordnade ej åtnöjas eller eljest pröfvar skäligt det tillstädja.

3 §.

Varder häktad, som biträde erhållit, under rannsakingen lösgifven, upphøre det för biträdet meddelade förordnande.

4 §.

Rättegångsbiträde, hvarom i denna lag sägs, njute skälig ersättning af allmänna medel, efter ty rätten bestämmer. Beslut om sådan ersättning gånge i verkställighet, ändå att det ej vunnit laga kraft. Skriftligt besked om beslutet skall utan afgift genast tillhandahållas biträdet. I slutliga utslaget pröfve rätten, huruvida ersättningen skall till statsverket återgäldas, vare sig af allmän åklagare eller af enskild part. Ej må åklagare eller målsägande därtill förpliktas i annat fall, än då åtalet blifvit utan skäl anställdt, ej heller den tilltalade, där han ej varder till ansvar i målet dömd.

Genom denna lag göres ej ändring i hvad som förordnats uti 12 § af lagen den 14 juni 1901 om hvad iakttagas skall i afseende å införande af lagen om ändring i vissa delar af rättegångsbalken.

*Utdrag af protokollet öfver justitiedepartementsärenden, hållet
inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms
slott onsdagen den 31 december 1902*

i närvaro af:

Hans excellens herr statsministern BOSTRÖM,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena LAGERHEIM,
Statsråden: CRUSEBJÖRN,
ODELBERG,
HUSBERG,
PALANDER,
WESTRING,
RAMSTEDT,
BERGER,
MEYER,
VON FRIESEN.

Chefen för justitiedepartementet statsrådet Berger anförde i underdånighet:

»Af de åtgärder, som i nyare tidens lagstiftning å straffprocessens område blifvit vidtagna i syfte att bereda nödigt skydd för den tilltalades berättigade intressen, är otvifvelaktigt anskaffandet åt honom af rättskunnigt biträde under förhandlingen inför rätta en bland de viktigaste. Behofvet af dylik rättshjälp är gifvetvis i hög grad beroende af det sätt, hvarpå rättegångsförfarandet i brottmål är anordnad, liksom brottets svårare eller ringare beskaffenhet därvidlag är af inflytande. Är brottmålsprocessen muntlig och omedelbar, torde krafvet på anskaffande af försvarare åt den tilltalade, åtminstone då fråga är om

gröfre brott, med särskild styrka göra sig gällande, och i de flesta länder, där sådan rättegångsform kommit till användning, är rättsligt försvar i svårare brottmål obligatoriskt. Då, såsom hos oss är fallet, brottmålsprocessen ännu kvarstår på en äldre ståndpunkt, och i domarens processledande verksamhet ingår att iakttaga hvad som kan lända till den tilltalades försvar, framträder väl ej med lika styrka nödvändigheten att vid den tilltalades sida ställa en särskild försvarare. Om den tilltalade lämnas utan biträde i rättegången, låter det dock lätt tänka sig att, huru samvetsgrann och skicklig domaren än må vara, i följd af den tilltalades okunnighet om de processuella reglerna och den materiella rättens innehåll omständigheter varda obeaktade, hvilka för målets utgång kunnat vara af betydelse. Äfven om ej synnerlig fara föreligger att af sådan anledning en oskyldig kan blifva fälld till ansvar, må dock ej lämnas ur sikte att den tilltalade, jämväl då han är brottslig, har t. ex. i afseende å straffmätningen intressen, som icke böra förbises.

Är sålunda behof af rättshjälp i omförmälda hänseende för handen, synes det vara samhällets plikt att sörja för tillgodoseendet af detta behof. Enligt gällande lagstiftning är beträffande svårare brottmål detta ej i vidare mån beaktadt än att, på sätt i 15 kap. 1 § rättegångsbalken är stadgadt, tilltalad, som åstundar hjälp i rättegången, äger hafva fullmäktig med sig. Det är uppenbart att en dylik rättighet i verkligheten icke är af synnerligen stor betydelse; oftast och just i de fall, då behofvet af rättegångsbiträde mest framträder, är den tilltalade urständsat att anskaffa försvarare. Skall fördenskull på ett verksamt sätt afhjälpas det behof, om hvars förefintlighet i vissa fall berörda stadgande kan sägas innebära ett erkännande, måste staten lämna sin medverkan för biträdes anskaffande. Emellertid är det under nuvarande förhållanden helt säkert icke lämpligt att ifrågasätta statens ingripande i annat fall än då den tilltalade själf anser sig vara i behof af biträde och begär hjälp för biträdes anskaffande. Ej heller torde sådant ingripande vara af nöden i fråga om andra än svårare brottmål, hvarmed i förevarande sammanhang lämpligen lärers böra förstås sådana mål, i hvilka den tilltalade hålles häktad. En häktad svarande intager i processuellt hänseende en särställning, och såväl svårigheten att skaffa biträde som behofvet af sådant är för honom större än för andra tilltalade.

Det är uppenbart att en åt tilltalad förordnad försvarare icke så får fatta sin uppgift, som om han skulle vara pliktig eller ens berättigad att understödja den tilltalade i försök till sanningens undandöljande. Lämnar man åt statens myndigheter att för hvarje särskildt fall, innan

någon förordnas till biträde, pröfva hans lämplighet för uppdraget, synes emellertid någon farhåga ej behöfva hysas för att biträdet skulle på dylikt sätt missförstå sin ställning. Mot missbruk från biträdets sida torde domstolen icke sakna verksamma korrektiv.

Frågan om införande i svensk rätt af offentligen förordnade för- svarare för tilltalade är icke ny. Redan lagkommittén väckte förslag i sådant syfte med enahanda begränsning beträffande tillämpningen, som nyss framhållits. Äldre lagberedningen upptog förslaget, och detsamma återfinnes, visserligen under väsentligen skiljaktiga förutsättningar, jämväl i det af nya lagberedningen afgifna betänkande angående rättegångsväsendets ombildning.

För undanrödjande af den sålunda sedan länge uppmärksammade brist i den svenska brottmålsprocessen har jag låtit inom lagbyrån ut- arbeta förslag till lag angående förordnande af rättegångsbiträde åt häktad; och torde det tillåtas mig att nu i korthet redogöra för grun- derna till de särskilda bestämmelserna i detta förslag.

1 §.

Då det kan vara af vikt, särskildt till undvikande af rannsaknings- tidens förlängning, att biträde förordnas före inställelsen vid rätten, har det syntts lämpligt att åt Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande uppdraga bestyret med biträdes anskaffande och förordnande. Därigenom torde vinnas nödig säkerhet för att biträde verkligen i hvarje fall kan anskaffas. Med hänsyn till de hos oss ännu rådande förhållan- den lär det ej böra ifrågasättas att inskränka valrätten till kretsen af juridiskt bildade personer, om det ock torde kunna antagas att ifråga- varande uppdrag i regel komma att anförtros åt sådana personer. Skulle det fall inträffa att förordnadt biträde med eller utan laga för- fall uteblifver från rätten eller ock att den tilltalade först där finner nödigt begära hjälp, torde det böra åläggas domstolen att draga försorg om biträdes förordnande, där så kan ske. Saknas lämplig person att förordna, synes sådant ej böra hindra rannsakingens företagande; vill den tilltalade underkasta sig den förlängning af häktningstiden, som kan blifva en följd af hans begäran att biträde skall få yttra sig öfver hvad vid rannsakingen förekommit, torde dock innan så skett icke mot hans bestridande slutligt utslag böra meddelas.

Såsom framgår af 1 § afser förordnande af biträde, hvarom i lagför- slaget förmåles, allenast den muntliga förhandlingen inför första domstol. Någon ändring i gällande föreskrifter om biträde åt häktad vid för- fattande af besvär eller andra inlagor till högre rätt torde ej vara er- forderlig.

2 §.

Af bestämmelsen att den tilltalade själf har att bedöma, när

behof af biträde är för handen, följer att han kan när som helst afstå från vidare användande af biträde, som åt honom förordnats. Det ligger emellertid i sakens natur att den tilltalade icke utan vidare äger befogenhet att, sedan han afvisat ett biträde, påkalla förordnande af ett annat. Endast om den tilltalade i följd af biträdets ställning till saken eller till part eller eljest finnes hafva giltigt skäl att afböja biträdets hjälp, lärer ovillkorlig rätt för den tilltalade att begära annat biträde kunna anses föreligga. Fall låta emellertid tänka sig, då rätten, oaktadt dylika förhållanden ej äro för handen, kan finna nytt förordnande icke böra den tilltalade förvägras. Stadganden uti ifrågavarande afseenden äro införda i 2 § af förslaget.

Till undvikande af missförstånd har i 3 § uttrycklig föreskrift intagits, att om den tilltalade under rannsakingen lösgifves ur häktet, biträdets förordnande upphör. 3 §.

Med den här förut uttalade uppfattning att det är samhällets plikt att sörja för anskaffande af nödig rättshjälp åt för brott tilltalade personer öfverensstämmer att arfvode åt offentligen förordnade rättegångsbiträden gäldas af allmänna medel. Mot samma grundsats är emellertid ej stridande att den ersättning statsverket sålunda får vidkännas betraktas såsom en utgift af den särskilda beskaffenhet, att den bör i vissa fall statsverket återgäldas af part, som medelbart eller omedelbart föranlett densamma. Att den tilltalade icke bör därtill förpliktas, om han icke kan dömas till ansvar i målet, synes uppenbart. Men icke ens om ansvar honom ådömes, torde det under alla förhållanden, t. ex. om det ådömda straffet är påfallande ringa i förhållande till åtalets innebörd, vara med billighet öfverensstämmande att ålägga honom dylik förpliktelse. 4 §.

Då biträdets arbete, tidsspillan och kostnader för inställelse gifvetvis kunna vara af helt olika omfattning i olika mål och under olika förhållanden, synes det böra öfverlämnas åt rätten att i hvarje särskildt fall bedöma, hvilket belopp kan anses utgöra skäligen godtgörelse åt biträdet.

Att med någon större grad af tillförlitlighet på förhand beräkna, hvilken kostnad lagförslagets genomförande skulle tillskynda statsverket, torde icke låta sig göra. Af den genom fångvårdsstyrelsens försorg offentliggjorda statistik, jämförd med inhämtade upplysningar, har det framgått, att under de senare åren i medeltal omkring 3,000 personer årligen blifvit efter förutgången häktning vid domstol lagförda för brott. Då emellertid i ett stort antal fall den tilltalade helt visst icke kommer att begagna sig af den afsedda rättigheten, samt i regel till biträden

lära förordnas personer, som äro bosatta å eller i närheten af den plats, där domstolen sammanträder, torde man med fog kunna påstå att kostnaden, som ju i någon mån skulle varda till statsverket återgäldad, icke kan uppgå till sådant belopp, att den bör afskräcka från reformens genomförande.»

Sedan departementschefen härafter uppläst ifrågavarande lagförslag af den lydelse bilagan litt. E. vid detta protokoll utvisar, hemställde han i underdånighet, att högsta domstolens utlåtande öfver förslaget måtte, för det ändamål § 87 regeringsformen omförmåler, genom note ur protokollet inhämtas.

Till denna af statsrådets öfrige ledamöter biträdde hemställan täcktes Hans Maj:t Konungen i nåder lämna bifall.

Ex protocollo

Erik Ölander.

Bil. Litt. E.

Förslag

till

L a g

angående förordnande af rättegångsbiträde åt häktad.

Häriigenom förordnas som följer:

1 §.

Äskar någon, som hålles häktad såsom misstänkt för brott, hjälp i rättegången, och säger han sig ej själf kunna biträde anskaffa, förordne Konungens befallningshafvande lämplig person att honom vid rätten biträda. Kommer den, som till biträde förordnats, ej vid rannsakningen tillstådes, eller framställes först vid rätten begäran om biträde, varde biträde af rätten förordnad, om lämplig person finnes att tillgå. Ej må den omständigheten att biträde ej kan af rätten anskaffas utgöra hinder mot rannsakingens företagande. Innan biträde blifvit i målet hörddt, må dock icke, mot den häktades bestridande, slutligt utslag af rätten meddelas.

2 §.

Vill häktad ej såsom rättegångsbiträde använda den, som därtill förordnats, äger han ej ånyo förordnande påkalla, där ej rätten finner honom hafva giltig anledning att med den förordnade ej åtnöjas eller eljest pröfvar skäligt det tillstådja.

3 §.

Varder häktad, som biträde erhållit, under rannsakingen lösgifven, upphøre det för biträdet meddelade förordnande.

4 §.

Rättegångsbiträde, hvarom i denna lag sägs, njute skälig ersättning af allmänna medel, efter ty rätten bestämmer. Beslut om sådan ersättning gånge i verkställighet, ändå att det ej vunnit laga kraft Skriftligt besked om beslutet skall utan afgift genast tillhandahållas biträdet. I slutliga utslaget pröfve rätten, huruvida ersättningen skall till statsverket återgäldas, vare sig af allmän åklagare eller af enskild part. Ej må åklagaren därtill förpliktas i annat fall, än då åtalet blifvit utan skäl anställdt, ej heller den tilltalade, där han ej varder till ansvar i målet dömd.

*Utdrag af protokollet öfver lagärenden, hållet uti Kungl. Maj:ts
högsta domstol måndagen den 26 oktober 1903.*

Tredje rummet.

Närvarande:

Justitieråden: LILIENBERG,
HUSS,
LINDBÄCK,
WIJKANDER,
PETERSSON,
CASSEL,
GREFBERG.

Sedan, jämlikt högsta domstolens beslut den 18 februari innevarande år, handlingarna rörande det till högsta domstolen för afgifvande af utlåtande öfverlämnade förslag till lag angående förordnande af rättegångsbiträde åt häktad cirkulerat mellan högsta domstolens ledamöter, företogs nu detta ärende till slutlig behandling; varande förslaget bilagdt detta protokoll.

Justitieråden *Lindbäck, Wijkander, Petersson* och *Grefberg* förenade sig om följande yttrande:

»Då vid 1898 års riksdag fråga uppstod om införande af obligatoriskt, på statens bekostnad anordnadt rättsligt försvar för tilltalade i brottmål, uttalade lagutskottet såsom sin mening, att något verkligt behof af en dylik ändring icke gjort sig gällande inom den svenska rättsordningen, sådan denna enligt lag och rättssed vore bestämd. Det vore sant, att det rättsliga försvaret tjänade det höga syftet, att den

oskyldige icke skulle straffas och att den skyldige icke skulle straffas mera, än han förtjänat, men man kunde icke med fog mot vårt rättswäsende rikta den anmärkningen, att ej nämnda syfte blifvit tillgodosedt. Ingen processform vore ofelbar, och enstaka fall, i hvilka oskyldige blifvit dömda eller skyldige dömda hårdare än de förtjänat, kunde visserligen hafva förekommit. Sådant kunde dock inträffa enligt hvarje rättegångsordning och äfven inom sådana, som antagit det obligatoriska försvaret för tilltalade i brottmål. Frågan gällde, huruvida något dylikt förekommit enligt vår rättsprocedur på sådant sätt, att missförhållandet kunde anses hafva haft sin grund just i saknaden af rättsbildadt biträde för den tilltalade, samt i den omfattning, att det med skäl borde gifva anledning till ny och ändrad lagstiftning. Enligt utskottets åsikt kunde svaret på denna fråga med ganska stort berättigande afgifvas nekande. Härförutom yttrade utskottet, att då erfarenheten från utlandets domstolar häntydde därpå, att den tilltalades advokat satte en ära uti att bereda sin klient alla tänkbara fördelar och uti sin sträfvan här efter snarare ansåge såsom sin plikt än såsom en ohederlighet att fördölja sanningen, därest densamma skulle verka till skada för klientens intressen, detta förhållande berättigade till det antagandet, att äfven i vårt land det obligatoriska rättsliga försvaret skulle verka försvärande med hänsyn till uppdragandet af den tilltalades brottslighet, och att, huru härmed än sig kunde förhålla, uppenbart vore, att staten vid brottmålsprocessens anordnande icke kunde åtnöja sig med en lägre kompetens hos sina åklagare än den, som staten kräfde af det rättsbildade biträdet åt den tilltalade. Det syntes ej kunna under några förhållanden anses lämpligt att till de tilltalades biträde i brottmål sätta personer af högre kompetens, än som fordrades af dem, som vore satta att i dylika mål bevaka samhällets, ofta äfven enskilde målsägandes intressen. Ett antagande af den ifrågasatta principen skulle således med nödvändighet kräfva förändring äfven af åklagarekåren. Konsekvensen skulle alltså leda till uppställande af ökade kompetensfordringar för länsmans- och stadsfiskalstjänster och, med ökade kompetensfordringar, äfven till ökade utgifter för statsverket.

Hvad sålunda af lagutskottet anförts torde äga full giltighet äfven i afseende å den uu föreslagna lagändringen. Ty väl ifrågasattes ej i det remitterade förslaget införande af obligatoriskt rättsförsvar för de tilltalade utan allenast en utvidgning af det för närvarande gällande, fakultativa försvaret. Men denna utvidgning är af den genomgripande beskaffenhet, att det försvar, som därigenom skulle uppkomma, helt visst komme att väsentligen närma sig det obligatoriska försvaret och

tilläfventyrs så småningom antaga dettas hela karaktär. Medan nämligen för närvarande lagstiftningen icke vill förneka en tilltalad, som åstundar hjälp i rättegången, att däraf begagna sig, men öfverlämnar åt honom själf både att anskaffa rättshjälpen och att bekosta densamma, så skulle enligt förslaget den tilltalade — dock allenast den, som är häktad, — äga rätt att genom det allmännas försorg och jämväl, åtminstone i första hand, på det allmännas bekostnad blifva försedd med rättegångsbiträde. Och det lär väl icke kunna betviflas, att icke den rätt, som sålunda skulle varda tillerkänd den tilltalade och om hvars tillvaro han, därest lagstadgandet skulle uppfylla sitt ändamål, helt visst borde af vederbörande myndighet i hvarje särskildt fall underrättas, också skulle komma att i stor omfattning af de tilltalade begagnas. I allmänhet torde nämligen en tilltalad sakna allt skäl att afvisa en rättshjälp, som från det allmännas sida bjudes honom — som i regeln ingenting kostar honom, efter som han saknar medel att ersätta hvad af statsverket förskjutits — och som för honom kan medföra fördelar, men svårligen någon olägenhet. Och den omständigheten, att i förslaget ej såsom villkor för försvararens kompetens uttryckligen fordras, att han skall hafva visat sig besitta juridisk bildning, medan lagutskottet utgått från antagandet att sådan bildning ej kunde hos försvararen undvaras, beröfvar ej det af utskottet anförda argumentet om behofvet att höja åklagarens kompetens sin betydelse. Ty då af försvararen kräfves, att han skall vaka däröfver, att icke i följd af den tilltalades okunnighet om de processuella reglerna och den materiella rättens innehåll omständigheter varda obeaktade, hvilka för målets utgång kunna vara af betydelse, och på samma gång förstå att icke understödja den tilltalade i försök till sanningens fördöljande, lär det ligga i sakens natur, att dessa kraf endast undantagsvis kunna nöjaktigt fyllas af annan än juridiskt bildad person. Förslaget är äfven, enligt hvad föredragande departementschefens yttrande vid dess remitterande gifver vid handen, byggt på det antagande, att försvarsuppdraget i regel skall komma att anförtrös åt jurist, och det torde kunna förutses, att, om och i den mån så icke varder fallet, den med förslaget afsedda rättshjälp kommer att visa sig skäligen värdelös.

För öfrigt torde vid förslaget böra anmärkas att, om man vill målet, man också måste vilja medlet — att, om man vill införa ett genom det allmännas försorg ordnadtt rättsligt försvar, man ock måste tillse att det från det allmännas sida varder behörigen sörjdt för behofvet af försvarare d. v. s. af personer, som äro ej allenast skickliga och lämpliga att utföra försvarsuppdraget utan äfven pliktiga att åtaga

sig detsamma. I sådant hänseende kan erinras, hurusom, då lagkommittén och den äldre lagberedningen i sin tid förordade införande af rättsligt försvar för vissa tilltalade, de tillika föreslogo, att vid hvarje rätt två skickliga män skulle vara förordnade att såsom fullmäktige tillhandagå de parter, som anlitade dem, och att äfven vid andra tillfällen — senast vid 1872 års riksdag — en dylik anordning varit ifrågasatt, men dock ansetts ej kunna vidtagas på grund af, bland annat, svårigheten för domstolarna att till befattningen erhålla fullt lämpliga personer. Sådan svårighet torde ock möta beträffande ifrågavarande, mera tillfälliga uppdrag, och den är ej förbisedd i förslaget; men då i förslaget däremot antages såsom visst, att Kungl. Maj:ts befallningshafvande alltid skall hafva tillgång till lämpliga försvarare, torde detta antagande befinnas vara riktigt allenast under förutsättning att anspråken på försvararens kompetens ej sättas alltför högt samt att till kostnadsfrågan ej behöfver tagas nämnvärd hänsyn; men i annan händelse kan befaras, att ej sällan svårighet att finna lämpliga personer kan komma att yppa sig äfven för Kungl. Maj:ts befallningshafvande.

En omständighet, som jämväl försvårar genomförandet af den ifrågavarande reformen, är den, att vår brottmålsprocess saknar bestämmelser om den s. k. förberedande undersökningen i brottmål. Då det är under denna förundersökning, som bevismaterialet skall samlas och ordnas samt saken i öfrigt så beredas, att densamma sedermera inför den dömande rätten — vid den s. k. hufvudförhandlingen — kan försiggå med den snabbhet och säkerhet, som för uppnående af straffprocessens ändamål äro nödvändiga, inses lätt, att det just är på detta förberedande stadium af rättegången, som den egentliga faran föreligger, att rättigheten att begagna rättegångsbiträde missbrukas till sanningens döljande eller rättegångens invecklande eller fördröjande. De utländska lagstiftningarna medgifva ock i allmänhet ej den tilltalade att under förundersökningen använda försvarare. Vid sådant förhållande vill det synas som om äfven hos oss lagbestämmelser om brottmålsprocessens uppdelande i förundersökning — inför polismyndighet — och hufvudförhandling — inför domstol — borde föregå antagandet af bestämmelser om rättshjälp åt tilltalade personer, enär, om frågorna förekomme i sådan ordning, lagstiftaren lättare torde komma i tillfälle att medgifva den tilltalade utsträckning i rätten att använda rättegångsbiträde.

Då det nu anförda torde utmärka att, oafsedt att något verkligt behof ej föreligger att vidtaga den i förslaget åsyftade lagändringen, densamma lämpligen icke kan vidtagas annorledes än efter företagande

af eller i sammanhang med åtskilliga, nu ej ifrågasatta ändringar i den bestående rätten, af hvilka ändringar enhvar torde kräfvat en omfattande utredning af de på densamma inverkan förhållanden, anse vi — under anmärkning att vi finna oss ej kunna ingå i bedömande af de helt visst betydliga kostnader, som förslaget genomförande skulle komma att kräfvat — oss icke kunna tillstyrka, att det remitterade förslaget göres till föremål för nådig proposition till Riksdagen.»

Justitierådet *Lilienberg* anförde: »Det kunde väl synas, som om vårt land i fråga om rättsskydd åt anklagade stode i betänklig grad efter utlandet; men man bör dock besinna att domarens ställning i rannsakingen är en helt annan i Sverige än där. De processuella frågorna, t. ex. om domarens eller vittnens jäfvighet, domarens eller åklagarens behörighet, preskription, äro föremål för domarens pröfning, utan att sådan behöfver genom invändningar påfordras. Det är vidare hans oeftergifliga plikt att tillse, att ingen dömes, som är oskyldig, och likaså måste han noga undersöka alla omständigheter vid det åtalade brottets föröfvande, för att därefter kunna så rättvist som möjligt mäta straffet. Sedermera har, enligt gammal lag, den af underrätten dömda rättighet att fordra biträde i och för målets fullföljd, och slutligen: såväl skuldfrågan som straffmätningen pröfvas ytterligare i högre instanser, om målet dit fullföljes, därvid äfven handläggningen i hela sin vidd underkastas granskning. På alla punkter visar således den svenska rättegångsordningen olikheter med den utländska och detta i en riktning, som borde göra en försvarsadvokats anställande här mindre behöfligt.

Om man vidare tager i betraktande en sådan advokats ställning, möta betänkliga svårigheter vid lagens tillämpning. Försvaret, om det skall förtjäna detta namn, måste ju egentligen vara byggdt på den ställning, den tilltalade intagit. Om denne nekar till brottet, kan icke hans advokat jaka eller åberopa mildrande omständigheter; de uppgifter, som den tilltalade lämnar för att värja sig, kan advokaten icke förklara för osanningar; ty i så fall skulle ju den tilltalade råka i strid med sin egen advokat, förutom åklagaren, stjälpas i stället för hjälpas af advokaten. Således, om advokaten vill utföra sitt uppdrag, måste han intaga samma ståndpunkt som den anklagade. Men antaget nu, såsom lätt kan hända, att en enligt den föreslagna lagen förordnad advokat förr eller senare under rannsakingen kommer till den öfvertygelse, att den tilltalade, oaktadt sitt nekande, är brottslig och far med osanning, hvad skall advokaten då göra? Ja, då han icke är pliktig eller ens berättigad att understödja den tilltalade i försök till sanningens undandöljande, såsom

föredragande departementschefen yttrat, och icke kan uppträda emot sin klient, lärer advokaten i nämnda fall icke hafva annat att göra än afsäga sig sitt uppdrag. Den tilltalade begär då ett annat biträde och måste äga rätt att få det, då ju advokaten kan hafva misstagit sig; en ny afsägelse sker, och så vidare. Slutligt utslag får, enligt förslaget, icke meddelas, innan biträde blifvit i målet hörddt, d. v. s. yttrat sig. Det torde sannolikt vara svårigheter af nu antydda slag, som gjort, att man i utlandet icke synes fordra af försvarsadvokaten annat än ett försvar för den tilltalade utan vidare instruktion, oberoende om därigenom sanningen uppdragas eller fördöljes. Men en sådan uppfattning af advokatens ställning, helst då det gäller en af statsmyndighet antagen och af staten aflönad person, låter icke väl förena sig med rättskänslan här i landet och är ej heller med förslaget åsyftad. Här skulle försvarsadvokaten i förhållande till sanningskrafvet intaga samma ställning, som domaren nu har; men därmed följa också de svårigheter, jag nu påpekat.

Den egendomliga och svåra ställning, advokaten ofta skulle komma att intaga, är emellertid icke det enda, jag för min del har att anmärka emot förslaget, icke ens det väsentligaste; utan det är, att en lag af förslagets innehåll med ganska stor säkerhet skulle komma att verka en rubbning i domarens ställning vid rannsakingen, nämligen antingen en förskjutning åt åklagarens sida under gemensam sträfvan hos båda att mota försvarsadvokatens bemödanden att värja den tilltalade, eller också, och ändock säkrare, skulle lagen leda därhän, att domaren, såsom endast åskådare af striden, komme att ingripa långt mindre än nu, ja kanske att nedlägga sin inkvirerande verksamhet och låta rannsakingen antaga en accusatorisk rättegångs prägel. I den nya lagen skulle han äga god grund för ett dylikt förändradt uppfattningssätt; men att inplantera ett sådant hos våra domare vore dock synnerligen menligt för rättsskipningen och skulle säkert lända de tilltalade till större skada, än om den föreslagna lagen icke blefve en verklighet.

På dessa grunder, och jämväl med hänsyn till hvad de ledamöter anført, hvilka afstyrkt förslagets framläggande för Riksdagen, måste äfven jag förena mig i denna deras hemställan.»

Justitieråden *Huss* och *Cassel* funno förslaget icke föranleda andra anmärkningar, än att hvad i sista punkten af 4 § föreskrefves i fråga om allmän åklagares skyldighet att till statsverket återgälda den ersättning, som utgått af allmänna medel, syntes böra tillämpas äfven i afseende å enskild målsägande; hvarjämte justitieråden i fråga om förslagets titel förenade sig om följande yttrande:

»Denna titel gåfve anledning antaga, att i förslaget inrymts samtliga de bestämmelser, som efter förslagets upphöjande till lag skulld komma att gälla i fråga om förordnande af rättegångsbiträde åt häktad person. Då det emellertid vore uppenbart, att de bestämmelser i detta ämne, som förefunnes i 12 § af lagen den 14 juni 1901 om hvad iakttagas skall i afseende å införande af lagen om ändring i vissa delar af rättegångsbalken fortfarande skulld komma att gälla, syntes det vara lämpligt att erinran härom gjordes i den nu föreslagna lagen.»

Ex protocollo
Axel Dandenell.

*Utdrag af protokollet öfver justitiedepartementsärenden, hållet
inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms
slott fredagen den 19 februari 1904*

i närvaro af:

Hans excellens herr statsministern **BOSTRÖM**,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena **LAGERHEIM**,
Statsråden: **ODELBERG**,
 HUSBERG,
 PALANDER,
 WESTRING,
 RAMSTEDT,
 BERGER,
 MEYER,
 VON FRIESEN,
 VIRGIN.
Justitieråden: **THOLLANDER**,
 GREFBERG.

Chefen för justitiedepartementet statsrådet **Berger** anmälde i underdånighet:

Högsta domstolens genom note ur protokollet öfver justitiedepartementsärenden för den 31 december 1902 inhämtade utlåtande öfver det vid samma protokoll fogade förslag till lag angående förordnande af rättegångsbiträde åt häktad.

Efter att hafva redogjort för berörda utlåtande anförde departementschefen:

»Flertalet ledamöter i högsta domstolen har afstyrkt, att det remitterade förslaget göres till föremål för nådig proposition till Riks-

dagen. De skäl, som anföras för denna mening, äro till hufvudsaklig del hämtade ur det utlåtande, som vid 1898 års riksdag af lagutskottet afgafs i anledning af enskild motion om införande af obligatoriskt försvar i brottmål. Dessa invändningar hafva gifvetvis vid förslagets utarbetande tagits i öfvervägande; det torde emellertid tillåtas mig att nu i korthet anföras de omständigheter, på grund hvaraf jag ej ansett dem böra tillerkännas afgörande betydelse.

Det första af de anförda skälen är, att man ej kunde påstå, att fall, i hvilka oskyldiga blifvit dömda eller skyldiga dömda till hårdare straff än de förtjänat, förekommit enligt vår rättsprocedur på sådant sätt, att missförhållandet kunde anses hafva haft sin grund just i saknaden af rättsbildadt biträde för den tilltalade, samt i den omfattning, att det med skäl borde gifva anledning till ändrad lagstiftning. Hvad denna fråga angår, ligger det i sakens natur, att det ej är möjligt att här komma med siffror eller att öfver hufvud åstadkomma utredning, i hvilken omfattning dylikt missförhållande kan anses vara för handen. Uppenbart är nämligen, att om en för brott tilltalad ej själf förstår att i sitt rätta ljus framdraga omständigheter, som tala till hans förmån, och om han ej heller har nödig hjälp härutinnan, så komma dessa omständigheter i de flesta fall aldrig i dagen på sådant sätt, att det kan konstateras, att han dömts strängare än han bort. Att man icke kan med aktstyckena i en brottmålsprocess ådagalägga, att den tilltalade är dömd till strängare straff än han förtjänt, är ej något bevis för att allt är väl beställt, då man ej kan vara förvissad, att dessa aktstycken gifva en riktig bild af den tilltalades brottslighet. Det är alltså ej med bevis om faktiskt begångna misstag, man i detta fall kan lägga ställningen i dagen, utan hvad man har att göra är att fråga sig, om det i vår brottmålsprocess är vederbörligen sörjdt för, att de omständigheter, som äro till en tilltalads förmån, komma att framhållas, i fall den tilltalade själf på grund af bristande kännedom om lag eller bristande erfarenhet eller förståndsutveckling ej förstår framhålla dem. Det svar, som plägar gifvas, är att det är domarens plikt att undersöka alla omständigheter så fullständigt, att äfven hvad som kan lända till den tilltalades försvar varder beaktadt. Spörsmålet är emellertid, om häri kan anses ligga en tillfredsställande garanti. Efter mitt förmenande kan detta ej anses vara förhållandet. Man må betänka, att domaren i en brottmålsprocess ej har att öfverväga och bedöma ett redan samladt material, utan han har, med den ofullkomliga förundersökning, som i regel äger rum, i väsentlig mån att i första hand samla materialet under rannsakingens lopp. Detta inkvisitoriska drag i processen måste

emellertid göra det svårt för äfven den samvetsgrannaste domare att behålla blicken tillräckligt öppen för hvad som talar till förmån för den tilltalade. Af den, som har att söka efter bevis för brottslighet, kan man näppeligen vänta eller kräfva, att han skall kunna med samma ifver söka efter omständigheter, som tala till den tilltalades förmån, vare sig det gäller att ådagalägga hans oskuld eller att finna grunder för straffets mildrande eller nedsättande. Dessutom är väl att märka, att domaren alldeles icke har samma tillfälle att samla skäl och bevis till den tilltalades förmån som en för detta ändamål särskildt förordnad och jämväl utanför rätten verksam försvarare.

Det synes mig därför ej kunna påstås, att brottmålsproceduren i dess nuvarande gestaltning, äfven vid saknad af försvarsadvokat, erbjuder önskelig trygghet för den tilltalade. Väl är det sant, att misstag aldrig helt och hållet kunna undvikas, men plikten bjuder att göra hvad som under förhandenvarande omständigheter är möjligt. Det gäller alltså att undersöka, om direkta hinder möta mot anordnande af rättsligt försvar i den ifrågasatta omfattningen. Lagutskottet samt högsta domstolens flertal anför i sådant hänseende, att det rättsliga försvaret kunde befaras verka försvårande med hänsyn till uppdagande af den tilltalades brottslighet, samt att det ej kunde anses lämpligt att till de tilltalades biträde sätta personer af högre kompetens än som kräfdes af åklagarekåren. Med hänsyftning på det förra af dessa skäl yttra samma ledamöter i högsta domstolen den mening, att i hvarje fall först borde vidtagas en uppdelning af brottmålsprocessen i förundersökning och hufvudförhandling, enär det vore på förundersökningens stadium, som den antydda faran företrädesvis föreläge, samt följaktligen efter dylik uppdelning det lättare kunde medgifvas den tilltalade utsträckning i rätten att använda rättegångsbiträde.

Emot dessa slutledningar vill jag invända, att, om de vore riktiga, de skulle träffa äfven redau gällande lag. Man får nämligen ej glömma, att enligt gällande lag står det en hvar tilltalad, som förmår bekosta en försvarsadvokat, fritt att antaga en sådan. Vore det så, att det rättsliga försvaret verkade försvårande med hänsyn till uppdagande af brottet eller förlänade svarandesidan en skadlig öfverlägsenhet öfver åklagaren, så borde det gifvetvis aldrig vara tillåtet att utan domstolens särskilda medgifvande medföra försvarsadvokat. Emellertid har mig veterligen erfarenheten ej gifvit vid handen, att den år 1890 införda rätten för tilltalad att utan domstolens bepröfvande medföra fullmäktig skulle haft skadliga verkningar vare sig i det ena eller det andra afseendet. Likväl synes det vara vida mindre anledning att antaga, att

en af myndighet förordnad försvarsadvokat, hvars arfvode skall bestämmas af rätten, missbrukar sin ställning än att så skulle ske af en af den tilltalade själf tillkallad advokat, hvars arfvode kan tänkas blifva högre eller lägre efter processens utgång. Och hvad beträffar åklagarens underlägsenhet i kompetens torde det vara nog att erinra om hvad här förut anförts angående domarens ställning i vår brottmålsprocess: det är ej på åklagaren ensam, som utredningen af målet hvilar, utan denne har härutinnan ett kraftigt stöd hos domaren själf.

Det remitterade förslaget innebär ju i det hela ej annat än att öppna tillfälle för den medellöse tilltalade att komma i åtnjutande af en förmån, som i princip redan är en hvar tillerkänd.

Hvad angår den inom högsta domstolen uttalade farhågan, att svårighet skulle komma att möta för erhållande af lämpliga personer till ifrågavarande uppdrag, torde det knappast vara att befara, att i de södra och mellersta delarne af landet skulle saknas tillgång på lämpliga försvarsadvokater, ej ens om man icke ifrågasatte användandet af andra än juridiskt bildade personer. Däremot är det väl möjligt, att i de nordliga delarne det skulle blifva förenadt med svårighet att i hvarje förekommande fall anskaffa juridiskt bildad försvarsadvokat, men det må erinras, att i förslaget dylik kompetens ej uppställles såsom oundgängligt villkor. Visserligen anse förutnämnda ledamöter inom högsta domstolen, att den afsedda rättshjälpen skulle komma att visa sig skärligen värdelös, om och i den mån uppdraget anförtrordes åt annan än jurist, men i denna mening kan jag ej obetingadt instämma. För öfrigt synes det mig, att, äfven om på grund af nu berörda förhållanden det för vissa delar af landet skulle komma att möta svårighet att af den ifrågasatta reformen draga allt gagn, som vore önskligt, detta icke bör utgöra något hinder mot reformens genomförande, om den, såsom min tanke är, i det hela måste anses nyttig och behöflig.

På grund af hvad jag nu anført kan jag ej anse, att de betänkligheter, som högsta domstolens flertal yttrat, äro af beskaffenhet att böra förhindra förslagets framläggande, utan anhåller, under åberopande att två af högsta domstolens ledamöter funnit förslaget icke föranleda anmärkningar utom i ett par mindre väsentliga punkter, få hemställa, att förslaget med de jämkningar, som af sistberörda anmärkningar föranledas, måtte genom nådig proposition föreläggas Riksdagen till antagande.»

Justitieråden Thollander och Grefberg åberopade hvad af den sistnämnde vid ärendets behandling i högsta domstolen blifvit anfördt.

Statsrådets öfrige ledamöter biträdde föredragande departements-
chefens hemställan.

Med bifall till denna hemställan täcktes Hans
Maj:t Konungen i nåder förordna, att till Riksdagen
skulle aflåtas nådig proposition i ämnet, af den lydelse
bilagan litt. A. vid detta protokoll utvisar.

Ex protocollo

Erik Ölander.
